

TELEKI LÁSZLÓ ÉS A FOGARASI ROMÁN NEMESSÉG

Amikor 1837-ben a fiatal Teleki László Fogaras követeként megjelent az erdélyi országgyűlésen, a fejedelemség eme déli részeit összetett struktúra jellemezte. Ez az állapot, azzal az egészen különleges jogi és politikai-intézményes régebbi helyzettel magyarázható, amelyben Fogaras a vajdaság és a fejedelemség idején volt. Terra Fogaras, Fogaras földje, provincia, districtus, liber baronatus törvény szerinti jogokkal és kiváltságokkal rendelkezett, fontos katonai feladatokat látott el, és emiatt mentesült a királyi és a fejedelmi adózási kötelezettség alól. Amikor az 1630-as diétán megszüntették a liber baronatus, csak Fogaras képezett kivételt.

Fogarasnak ezt a különleges helyzetét, amelyet a népnelv Tara Oltului-nak, azaz Olt országnak, Olt vidékének nevezett sokáig megőrizte a népi tudat, és úgy tartották számon, mint olyan tájegységet, amely különbözött Erdélytől. 1820-ban Dragos (Dragus) falu jobbágjai úgy mondogatták, hogy „Erdélybe” kell mennünk pénzt keresni, amit azért a bérmunkáért kaptak, amelyre helyben nem nyílt alkalom. A Kárpátoktól délre fekvő Havasföldet pedig a fogarasiak egyszerűen csak az „országnak” (tara) nevezték, ahová rendszeresen eljártak.

Erdély és a Havasalföld közötti kapcsolatnak tudható be, hogy ami Fogaras társadalmi és politikai intézményeit illeti, azok vegyes képet mutattak. Itt ugyanúgy megtalálhatók voltak a bírák, a kenézek, a vajdák, a bojárok, mint a „szomszédok” (vecini), a nemesek és jobbágyság, a puskások és a lovagok, kapitányok és Fogaras várában a várurak. Megmaradt a havasalföldi társadalomra jellemző alapvető osztály: a bojárok és a szomszédok (vecini).

A fejedelmi típusú feudális birtok megszervezésének során új társadalmi elemek is kialakultak, amelyek a román feudális rendszerre épültek fel. Fogaras nyugati részén terülnek el azok a falvak, amelyek a Teleki család birtokához tartoztak. Az úrbéri összeírásokból és más gazdasági forrásokból kitűnik a jobbágyság súlyosbodó állapota, amelyet még tetézett a térség sajátos helyzete.

A fogarasi román bojárokat Báthori Zsigmondtól II. Apafi Mihályig elismerték az erdélyi fejedelmek. Sajátos helyzetű nemesekként tartották számon őket, mivel különböztek az erdélyi nemességtől. Mindenekelőtt Fogaras várával, annak várurával szemben voltak kötelezettségeik. Idővel, a fogarasi román nemesek közül, sokan kikerültek a privilegizált helyzetből — ezek voltak a „letett nemesek” (nobiles depositi) —, és 1622 után a jobbágysor szintjére süllyedtek le. 1637-ben a fogarasi vásáron az urbárium 88 nemest és 38 volt nemest regisztrált. Fogaras uradalomban (Alsóporumbak /Porumbac/ és Komána /Comana/ nélkül) 161 nemes és 96 „letett” volt nemes (37 % süllyedt le) volt található. A mozgás iránya afelé tartott, hogy ők a nemesség közül a libertinusok közé kerültek. Mégis ahhoz képest, hogy Fogaras földjén 1640–1648 között 335 volt a nemesek száma (a libertinusokkal együtt), 1720–1721-ben pedig 725, ez növekedést mutat, többnyire természetes növekedést, és a nemesség további osztályokra tagozódhatott.

A Habsburg hódítás után, a Fogarasról származó nemesek és libertinusok, kitartóan törekedtek arra, hogy az új rendszer nemesi címeihez jussanak, azért, hogy megtarthassák kiváltságait és szabadságjogaikat és különösen azért, hogy bejuthassanak a hivatalokba. Az I. határőrezred megszervezése Mária Terézia uralkodása alatt, amely Fogarast is magába foglalta, megóvta az ezen a területen lévő bojárokat és nemeseket, hogy ezt a kötelezettséget rájuk is kivessék. A hatóság az 1588 előtt szerzett nemességet mint első osztályú nemeseket vette számba, a második csoportba pedig azokat, akik ezután kaptak nemességet, vagy azután erősítették meg őket nemességükben.

A térség „militarizálása” a határőrség felállításával a bécsi udvar részéről, amely az osztrák-orosz-török katonai konfliktusok erősödésével volt összefüggésben, majd amelyek az Al-Duna térségében arra készteti idővel az udvart, hogy új katonai rendet hozzon létre. Ez a rend vesz majd részt a XVIII. század végi és a XIX. század elejei politikai-nemzeti harcokban.

Vallási hovatartozás szerint Fogaras lakóinak többsége az ortodox valláshoz tartozott; kevesen tértek át a görög-katolikus (unitus) vallásra, úgyhogy a balázsfalvi prelátnak viselt Fogaras püspöke címnek inkább szimbolikus jelentése volt.

Az Erdélybe kívülről jövő fiatal Teleki László különböző utakon ismeri meg Fogaras-föld problematikáját, amelyet majd ő ad elő a fejedelemség országgyűlésén. Elsősorban persze rokonai közvetítésével, olyan családtagok révén, akiknek birtokaik voltak úgy Erdélyben, mint Fogaras környékén. Az ezt megelőző években egyébként a pesti rokonaitól, akik gyakran jöttek Erdélybe, és még másoktól rendelkezett már információval arról, hogy mi is itt a valóságos helyzet.

1837-től azután a fogarasiakkal állandóultak a közvetlen kapcsolatok. A diétát Nagyszombatban tartották, és ahhoz közel volt Fogaras. Az erdélyi országgyűlésen elhangzott felszólalásaiba befoglalta az általa képviselt kerület problémáit is. Felszólalásaiban egyenesen hivatkozott „mandátumára”, s ez úgy gondoljuk nem csupán egyszerű szóvirág. Íme egy részlet az 1838 február 3-i beszédéből: „Küldöm nékem is kötelességemmé tették, hogy a köz nép sorsán könnyíteni, 's a némelyek vállain törvénytelenül fekvő terheket onnan le venni ügyekezem”.

Vagy például egy másik, amely 1838 március 1-én hangzott el: „azok, akik engem Fogarásból küldtek, egy csomó feltételt támasztottak.”

Erdély és Magyarország ún. nemesi alapokon nyugvó uniója iránt, a Habsburg birodalom keretei között, amely uniót a magyar nemesség egy része óhajtotta, Teleki László mérsékelt magatartást tanúsított. Támogatta azt az elhatározást, hogy 1838 márciusában a diéta határozatában ettől az évtől ne szerepeljen ez a kérdés, hangsúlyozva, hogy Erdélynek Magyarországhoz viszonyítva más az alkotmánya. Nyilvánvalóan szem előtt tartotta a fejedelemség sajátosságait, széleskörű autonómiáját, jellegzetes intézményeit és társadalmi felépítését, beleértve Fogarását is, amelyek előtte egyre ismertebbek lettek.

A fogarasi követ olyannak bizonyult, mint aki elmélyült e vidék valóságában, és az erdélyi fejedelemség vallásainak rendszerét is jól ismerte, amelyek mind hozzájárultak e vidék sajátos státusához. 1837-ben szót emelt a katolikus püspök kivételezett helyzete ellen, mivel az hivatali minőségében a gubernium tanácsosa is volt egyúttal és egyenjogúságot kért az Erdélyben található többi vallás képviselői számára is. 1838-ban fogarasi követi minőségben írt alá egy tiltakozást, ez a fejedelemségben fellelhető minden felekezet, tehát az ún. „megtúrt”-nek minősítették számára is szabad vallásgyakorlás jogát kérte. A fogarasi nemes bojárok, a lakosság többsége, nagyobb részben megmaradt ortodoxnak, ellenállván a római egyházzal történő vallási uniónak is.

Teleki László képviselő az 1842-es diétán még határozottabban támogatta az ortodox románok egyenjogúságát, az ortodox vallás törvényes felekezetként való elismerését. Ugyanakkor az országgyűlés konzervatív szárnyának ellenvetéseire adott válaszában azzal érvelt, hogy az ortodoxok sokan vannak – példaként említve Fogarast – és hogyha az ortodoxia a románoknál a nemzetiséget pótolta az az elnyomásuk következménye volt.

Ugyanaz a haladó állásfoglalás, amely a katolikus egyház kiváltságainak csökkentésére, a vallási egyenjogúságra irányult, mutatkozott meg Teleki László részéről abban a vitában, amely a világiak – katolikusok és nem katolikusok – vegyesházassága körül folyt. Szót emelt, a katolikus klérus túlkapásai ellen, amelyek ezen vegyesházasságok alkalmával mutatkoztak meg, és 1840-ben állást foglalt a reverzális adás ellen, amely során a gyermekeknek fel kellett venniük a katolikus vallást. Fogarasban az ilyen unitusok és a nem unitusok közötti házasságok utóbbiak kárára következtek be.

Demokratikus magatartást tanúsított Teleki László mint országgyűlési képviselő az urbárium és az erdélyi adózási rendszer kérdésében is. Ismeretes, hogy a nemesség megadóztatását, egy új adózási rendszer kidolgozását, majd az 1848-as év folyamán az úrbériség megszüntetése után, a megváltási kötelezettség elhagyását támogatta. Az egész társadalmi problematika benne foglaltatik Teleki országgyűlési felszólalásaiban, amely lehetőséget adott számára, hogy haladó érveléseinek hangot adjon. A diétán az erdélyi határőrvidék ügyének vitáján, 1842 májusában Teleki László annak felszámolását javasolja, azzal érvelt, ilyen formán enyhülne az adózók helyzete, mivel a katonáskodásra kötelezett személyeknek a terheit a lakosság többi részének kellett átvállalni. A határőrvidék felszámolása ugyanakkor, a románok — beleértve a fogarasiakat —, valamint a székelyek esetében a katonai rendből való kiesést, és egy bizonytalan társadalmi helyzetbe való kerülést jelentett volna.

Rövid felszólalásunk, Teleki Lászlónak, 1848 magyar forradalmi demokratájának és gondolkodójának Fogaras valóságához e terület vezetőihez fűződő kapcsolatait kívánta végigkísérni, a forradalom előtti évtized erdélyi diétáján. Ugyanakkor a forradalmár Teleki László tevékenysége vizsgálatának új útja is feltárult, az egyes levéltári fondok, nemesi levéltárak, lehetséges levelezések vizsgálatai új információkkal szolgálnak e tekintetben is.